Štvrtok piateho týždňa Veľkého pôstu - kajúci kánon sv. Andreja Krétskeho

Počas prvého týždňa Veľkého pôstu sa na Veľkom povečerí spieval kajúci kánon sv. Andreja Krétskeho. V tento deň sa kánon spieva na utierni spolu s kánonom sv. Márie Egyptskej a tropármi na sv.Andreja, tvorcu Veľkého kánona.

"Odkiaľ začnem plakať nad skutkami môjho nešťastného života? Ako začnem, Kriste, terajší môj plač? No pretože si milosrdný, daruj mi slzy pokánia." [14]

Ak by sme hľadali niečo charakteristické pre Veľký pôst v byzantskom obrade, určite jedným z prvých špecifických prvkov bude práve tento kajúci kánon, v ktorom sa najlepšie odráža náboženská psychológia pôstnych dní na Východe. Tento kánon, ktorého začiatočné slová sú vyššie uvedené, je zakotvený vo večernej bohoslužbe počas prvých štyroch dní Veľkého pôstu /pondelok, utorok, streda, štvrtok v prvom týždni/ na tzv. Veľkom povečerí - typickej pôstnej bohoslužbe a tiež v rannej oficiálnej modlitbe cirkvi - na utierni vo štvrtok pred piatou pôstnou nedeľou. Na Veľkom povečerí je kánon rozdelený na štyri časti, na utierni, ktorá sa v praxi pre rozľahlosť kánona slúži už v stredu večer je kánon celý. Autorom tohto skvostu byzantskej hymnografie je, ako sme už spomenuli sv. Andrej Krétsky .

O jeho živote vieme veľmi málo. Narodil sa r. 650 v Damasku veľmi zámožným rodičom. Do siedmeho roku života bol úplne nemý. Keď však po prvý raz prijal sv. eucharistiu, Boh mu zázračne otvoril ústa a on začal oslavovať svojho Spasiteľa. Už ako štrnásťročný vstúpil do kláštora sv. Sávu v Jeruzaleme. Svätosťou života upútal na seba pozornosť vtedajšieho predstaveného jeruzalemskej cirkvi Teodora, ktorého neskoršie ako arcidiakon zastupoval na VI. cirkevnom sneme v Carihrade /r. 680/. Hlbokým poznaním Sv. písma a teologickými vedomosťami zaujal otcov snemu a po čase bol pozvaný do Carihradu, kde bol pri chráme sv. Sofie ustanovený za patróna sirôt. Za cisára Justiniána II. r. 690 sa stal biskupom na Kréte v Gortine. Tu sa venoval písaniu bohoslužobných piesní. Keď Saracéni obliehali mesto Drumeos, Boh ho na jeho modlitby ochránil. Okolo r. 713 sa vydal na cestu do Carihradu. Cestou však ochorel a predpovedal, že Krétu už viac neuvidí. Zomrel r. 720 uprostred modlitieb na ostrove Eriso.[15]

V byzantskom obrade sa jeho pamiatka liturgicky slávi 4.júla, kedy ho Cirkev oslavuje týmito slovami:

"Svätý Andrej, Kristovu Cirkev si svojím slovom a piesňami nádherne povzniesol. Svojou

bohosloveckou náukou si osvetlil slávu Najsvätejšej trojice. Preto ťa ako skrytého a múdreho bohoslovca velebíme a oslavujeme Krista, obdivuhodného vo svojich svätých" /tropár/

K jeho dielam patria "trojpiesne" na prvé tri dni "Veľkého", alebo "Strastného týždňa", ktoré sa používajú na povečerí, na stredu syropôstneho týždňa, na povečerí Kvetnej nedele, kánon na Lazárovu sobotu, na nedeľu žien myronosičiek, na "Prepolovenije" /v byzant. obrade liturgická oslava polovice veľkonočného obdobia/, na deň narodenia Bohorodičky a mnohé iné "samohlasy". Jeho vrcholným dielom je tzv. Megas kánon /Veľký kánon/, zložený z deviatich piesní, ktoré rekapitulujú príbehy Starého a Nového zákona. Aby sme si lepšie priblížili jedno z vrcholných diel byzantskej hymnografie, je potrebné pozrieť sa na udalosti, prostredie a poznať podmienky, ktoré ovplyvnili autora a umožnili vznik tak veľkolepého diela. Sv. Andrej žil v dobe, keď Byzanciou otriasali ťažké krízy. Rozpadávala sa túžba po veľkom ortodoxnom impériu a aj spoločnosť bola nekonečne ďaleko od evanjeliového ideálu. Nešťastné udalosti tej doby, akými bol útok Peržanov, ktorí ulúpili v Jeruzaleme sv. Kríž, rozmach nových bludov, ikonoborecký prevrat, strata Itálie, Sýrie, Egypta a začiatok islamskej expanzie boli akoby príznakmi Božieho hnevu. To napĺňalo niektorých vnímavých Byzantíncov kajúcim cítením. Medzi nich patril aj krétsky arcibiskup, ktorý vyjadril tento cit vo svojom kánone. Pred počúvajúcim sa vynára dlhý rad obrazov zo Sv. písma, pričom sa každá epizóda stáva úpenlivou výzvou k pokániu.

Tento kánon si skutočne zaslúži pomenovanie Veľký a to nielen pre svoju rozsiahlosť /obsahuje až 250 /tropárov/, ale aj pre svoj hlboký morálno - asketický význam. Synaxar, vysvetľujúce čítanie o ňom hovorí:

"Je taký široký a ľubozvučný, že dokáže obmäkčiť aj najhoršiu dušu a povzniesť ju k blahému bdeniu ak sa spieva so skrúšeným srdcom a pozornosťou."

Bohoslužobné predpisy uvádzajú, že spev tohto kánona má byť pomalý a kajúci. Kajúcnosť tiež zdôrazňujú metánie /veľké poklony/, pri ktorých sa kľaká a hlavou dotýka zeme. Po každom tropáry sú predpísané tri také poklony, avšak v praxi sa po každom tropáry klania už len raz. Pre tieto poklony sa tiež zaužívalo pomenovanie tejto bohoslužby "Utiereň s poklonami", alebo jednoducho "Poklony".

Kánon je časť byzantskej bohoslužby, ktorá je presne zostavená podľa pravidla /grécke označenie kánon - pravidlo, miera, norma/, ktorého základ tvorí deväť biblických piesní. Druhá pieseň sa pre svoj kajúci ráz užíva len v pôste. Kánon tvorí značnú časť rannej oficiálnej modlitby cirkvi, utierne, ale nachádza sa aj v iných bohoslužbách. Za zakladateľa kánonu sa považuje sv. Sofrón, jeruzalemský patriarcha, ale terajšiu podobu mu dáva v 8. stor. sv. Ján Damaský. Každá pieseň má úvodný verš - irmos a niekoľko nasledujúcich veršov - tropárov, ktorých počet môže byť rôzny. Najrozsiahlejší je práve Veľký kánon sv. Andreja Krétskeho.

Už prvé tropáre kánona uvádzajú dušu človeka do kajúcej modlitebnej atmosféry:

"Choď, biedna duša, spolu so svojím telom a vyznaj sa Stvoriteľovi všetkého. Zanechaj niekdajšiu nerozumnosť a prines Bohu slzy pokánia." /1. pieseň/.

Autor tiež hojne využíva veľký vplyv dobrého alebo zlého príkladu.

Príbehy a udalosti z dejín spásy podávajú históriu pádu, návratu a žiaľu každej duše:

"Ukázal som ti, dušu, ako príklad všetky postavy Starého zákona. Nasleduj skutky spravodlivých milé Bohu a utekaj pred neprávosťou hriešnikov." /8. pieseň/

"Podávam ti, duša, príklady Nového zákona, ktoré ťa pobádajú k žiaľu. Preto sa pridruž k spravodlivým a odvráť sa od hriešnikov." /9. pieseň/.

Tieto udalosti nie sú len súčasťou minulosti, neostávajú bokom, ale akoby tvorili súčasť vlastného života človeka:

"Ako lotor volám, spomeň si na mňa. Horko plačem ako Peter, odpusť mi, Spasiteľu. Prosím

ako mýtnik a žialim ako hriešnica. Prijmi môj plač ako si kedysi prijal nárek kanaánčanky." /8.pieseň/.

Je tu vyjadrený aj eschatologický prvok pôstu a pokánia. Človek cíti, krátkosť svojho života a skorý koniec. Pozná svoju hriešnosť a chveje sa bázňou pred Božím súdom. To je ďalší moment, ktorý ho pobáda ku kajúcim slovám:

"Zmiluj sa, Pane, prosím ťa, zmiluj sa nado mnou, keď prídeš so svojimi anjelmi, aby si každému odplatil podľa jeho skutkov." /3., pieseň./

Celý kánon je komponovaný vo forme dialógu. Človek vedie vnútorný rozhovor so svojou dušou a so svojím Stvoriteľom. Tento rozhovor má charakter dôkladného spytovania svedomia a vyústi do úprimného vyznania sa Kristovi, akoby spovede z celého života:

"Niet na svete hriech či skutok alebo zlo, ktorého by som sa nebol dopustil, Spasiteľ. Zhrešil som rozumom, slovom, záľubami, úmyslom, myšlienkou a skutkom tak, ako nik predtým." /4.pieseň/.

"Vyznávam sa ti, Kriste Kráľu. Zhrešil som, zhrešil ako kedysi Jozefovi bratia, ktorí predali plod čistoty a nepoškvrnenosti." /5.pieseň/.

"Vyznal som ti, môjmu Sudcovi, tajomstvá môjho srdca. Zhliadni na moju pokoru, pozri aj na smútok a teraz ma súď. Ty sám sa nado mnou zmiluj, lebo si milosrdný, Bože našich otcov." /7. pieseň/.

Veľký význam a morálna sila kánonu je zakotvená v tom, že rozjímanie nad svojou hriešnosťou a padlým stavom nevedie dušu k zúfalstvu, beznádeji či dokonca strate viery, ale cez ľútosť, plač a pokánie ju potešuje, povznáša a vlieva pevnú nádej poukázaním na spôsob záchrany - Božie milosrdenstvo a orodovanie Prečistej Bohorodičky:

"Hoci som zhrešil, viem, že ty človeka miluješ. Karháš s láskou a láskavo sa zmilúvaš. Ty vidíš slzy a prichádzaš ako otec volajúc márnotratného syna." /1. pieseň/.

"Odpusť, Pane, tvojmu stvoreniu, odpusť mi, lebo som zhrešil. Len ty jediný si zo svojej prirodzenosti čistý a okrem teba nik nie je bez hriechu." /5. pieseň/.

"Bohorodička, nádej a zástankyňa tých, ktorí ťa prosia. Zbav ma ťažkého jarma hriechov a ako čistá Vládkyňa prijmi ma kajúcnika." /bohorodičen 1. piesne/

Takto by sme mohli v krátkosti zhrnúť základné myšlienky kajúceho Veľkého kanóna.

Význam a ciel Veľkého kánona je v tom, že nám ukazuje hriech a ním samým nás vedie k pokániu. Predstavuje nám hriech nie vymedzením a vypočítavaním, ale hlbokým nazeraním biblickej histórie, ktorá je skutočné históriou hriechu, pokánia a odpustenia. Toto nazeranie nás vedie do úplne inej duchovnosti. Pozýva nás prijať nové chápanie človeka, jeho života, cieľov a duchovných motivácii. Kánon v nás buduje to duchovné precítenie pokoja, uprostred ktorého sa pokánie stáva znovu možným.

Preto, aby sme mohli s úžitkom počúvať Veľký kánon, je potrebné poznať Sv. písmo a mat schopnosť osvojovať si význam biblických obrazov. Ak dnes niektorí považujú toto dielo za smutné a neoslovujúce nás život, tak len preto, že sa ich viera neživí z prameňa Sv. písma, ktoré pre otcov cirkvi bolo zvlášť prameňom viery. Musíme sa znovu naučiť prijal svet taký, aký nám ho odkrýva Sv. písmo. Musíme sa naučiť žiť v tomto biblickom svete a niet lepší spôsob ako sa to naučiť než cez byzantské bohoslužobné texty, ktoré nám nepodávajú len biblické učenie, ale tiež odkrývajú biblicky obraz života. To je dôvod, prečo sa pôstna cesta začína návratom k počiatočnému bodu, k stvoreniu sveta, prvému hriechu, vykúpeniu... K svetu, v ktorom všetko rozpráva o Bohu, všetko odráža jeho slávu. Tam, kde všetko, čo sa uskutočňuje, všetky udalosti sú nerozlučné späté s Bohom. Tam, kde človek nachádza opravdivé zmeny vo svojom živote a nájduc ich sa kajá.[16]

Sobota piateho týždňa Veľkého pôstu - Akatistová sobota

Služba tejto soboty nesie pomenovanie "Pochvala Presvätej Bohorodičky", pretože v tento deň spievame oslavný hymnus k Presvätej Bohorodičke, na pamiatku trojitého oslobodenia Konštantinopolu od napadnutia nepriateľov na jej zastúpenie.

Úcta k Bohorodičke je na východe veľmi rozšírená a hlboká. Svedčí o tom aj veľké množstvo sviatkov, veľká úcta jej ikon a nespočitateľné množstvo liturgických textov, ktorými východní kresťania vyjadrujú svoj vrelý vzťah k Božej matke. Medzi všetkými mariánskymi hymnami svojou veľkoleposťou a krásou vyniká najmä akatist.

Akatist (nesedalen), je spev, počas ktorého sa nemá sedieť, ale stáť. Ide o nový bohoslužobný poetický žáner - kondák, ktorý predstavuje viacstrofový hymnus obsahujúci zvyčajne 18 až 30 strof - ikosov, rovnakých počtom a rytmikou.

Ako sme si už vyššie pripomenuli, vznik tejto bohoslužby, podnietil trojitý zázračný zásah Bohorodičky pri záchrane Konštantinopolu. Prvý raz to bolo v roku 626, keď na mesto z východu zaútočili Peržania a zo západu Skíti. Vtedy patriarcha Sergej konal procesiu okolo hradieb Konštantinopolu s ikonou Presvätej Bohorodičky (Hodigitria) a jej rúchom. Keď potom patriarcha omočil rúcho v mori, nastala veľká búrka, ktorá potopila nepriateľské lode. Keď obyvatelia videli tento mocný zásah Božej matky, z vďaky za víťazstvo nad presilou, jej celú noc po stojačky spievali oslavné piesne. Svojou pomocou pri záchrane mesta prispela Bohorodička ešte dva razy v rokoch 674 a 717.[17]

Autora akatistu k Presvätej Bohorodičke presne nepoznáme. V rukopisoch sa môžeme dočítať rôzne mená, ktorým sa autorstvo pripisuje: patriarcha Sergej, diakon chrámu sv. Sofie Gregor Pisida, sv. patriarcha German. Vyskytuje sa tu aj meno sv. Romana Sladkopevca.[18] Pôvodne bol akatist zahrnutý do bohoslužobných textov sviatku Zvestovania Pána, o čom svedčí jeho obsah a niektoré staré predpisy. Sviatok Zvestovania Pána sa zvyčajne prenášal na nedeľu a akatist sa slúžil v sobotu, čím sa stal akýmsi predsviatkom Zvestovania. Potom, keď už bolo možné sláviť sviatok Zvestovania Pána v ľubovoľný deň Veľkého pôstu, preniesol sa akatist na sobotu v piatom týždni Veľkého pôstu. Totiž tento deň sa už od dávna oslavovala pamiatka záchrany Konštantinopolu. 25. marec sa neskoršie stal definitívnym pre slávenie sviatku Zvestovania Pána. A po 9. storočí dostal aj akatist svoje stále miesto a stal sa základom pre nový žáner v byzantskej hymnografii.

Aj táto bohoslužba vhodne rezonuje z myšlienkami pôstu. Prosíme Tú, ktorá je najmocnejšia, aby aj nás chránila pred neviditeľným nepriateľom našej spásy.

Piata nedeľa Veľkého pôstu

Bohoslužba tejto nedele Veľkého pôstu je zasvätená spomienke sv. Márie Egyptskej.
Cirkev v úmysle povzbudiť veriacich na pokánie predkladá život tejto svätice, ktorý je obrazom nekonečného božieho milosrdenstva a hriešnikom dáva potešenie, poukazujúc na to, že je možné vrátiť sa na cestu spásy aj z veľkého hriešneho odlúčenia sa od Boha.
Sv. Mária Egyptská ako dvanásťročná ušla z rodičovského domu do Alexandrie a tu žila hýrivým a nečistým životom. Nik ju nemohol odvrátiť z cesty záhuby a pokušiteľov. Po sedemnástich rokoch takéhoto života sa vybrala na púť do Jeruzalema. Tam nemohla vojsť do chrámu, lebo ju zadržala neviditeľná sila. Keď si uvedomila svoj padlý stav, oľutovala hriechy, odsúdila ich a potom sa vyspovedala. Prijala Eucharistiu a z Jeruzalema odišla do Jordánskej púšte, kde v pokání, v modlitbe, v pôste ako pustovníčka oplakávala svoj predošlý život. Takto žila 48 rokov. A kajúcimi skutkami si zaslúžila veľkú božiu milosť. Tu ju stretol ctihodný mních sv. Zosima. Mária mu vyrozprávala svoj život a poprosila ho, aby o rok znovu prišiel a doniesol jej sväté prijímanie. Tak sa aj stalo a keď Zosima o rok znova prišiel našiel ju mŕtvu a pochoval ju (r. 522 ?).[19]
Tento príbeh nám ukazuje príklad liečby kajúcnosťou a cestu, ktorá vedie znova k bezhriešnemu životu. Jej pamiatku oslavujeme 1. apríla, na 5. štvrtok počas kánonu sv. Andreja Krétskeho i v túto piatu nedeľu Veľkého pôstu.
Kondák svätej: *"Najprv plná najrôznejších zhýralostí, teraz skrze pokánie stávaš sa Kristovou nevestou. Nasledovala si anjelsky život a démonov si zničila zbraňou kríža. Preto si sa stala nevestou Kráľovstva preslávna Mária."* [20]

Piatok šiesteho týždňa Veľkého pôstu

V tento deň končí sa sv. Štyridsiatnica, končí sa štyridsať dní Veľkého pôstu[21]. V tento deň spievame:
"Završili sme pre dušu užitočnú Štyridsiatnicu a chceme vidieť svätý týždeň tvojich strastí, Ľudomilný."

---

[1] *Bulgakov S.V.: Nastoľnaja kniga..., s. 550.*
[2] *Taft R.: Katolicizmus východného obradu, Scranton, s. 7.*
[3] *Bulgakov S.V.: Nastoľnaja kniga..., s. 581.*
[4] *Postnaja trioď, s. 77.*
[5] *Bulgakov S.V.: Nastoľnaja kniga..., s. 562.*
[6] *Boháč V.: Liturgika, Košice 1993, s. 72.*
[7] *Postnaja trioď, Kondák sviatku- s. 142.*
[8] *Liturgikon sv. Jakuba, Rím 1948, úvodné slovo.*
[9] *Nikolskij K.: Ustav bogosluženia, s. 356.*
[10] *Postnaja trioď, s. 152.*

Zdroj: http://www.zoe.sk/?lit_velkopostne_obdobie_alebo_svata_styridsiatnica